

"У васкросшую верыць краіну..." (творчасць Цішкі Гартнага)

Мой верш — мая душа

І думка шчырая мая!

У кожным слове маё я.

Мой верш — мая душа.

Ц. Гартны

Цішка Гартны ўвайшоў у гісторыю беларускай літаратуры як актыўны творца і наватар, пачынальнік буйной беларускай прозы, адкрывальнік рабочай тэматыкі. Дарэвалюцыйныя вершы паэта навеяны ідэямі нацыянальнага адраджэння, рэвалюцыйна-вызваленчым рухам. Некаторым з іх уласціва лозунгавасць, абстрактнае ўхваленне перамогі рэвалюцыі. У вершы "Роднай краіне" паэт стварыў вобраз роднага краю, дзе "раскінуліся шэрыя вёскі" са старажытнымі курганамі, "Дзвіна й чысты Нёман... свае воды ў мора нясуць", чуюцца песні — "долі людской адгалоскі". Заканчваецца верш прызнаннем лірычнага героя ў яго бясконцай любові да тых месц, дзе ён нарадзіўся і вырас. Ідэю ўваскрэсення краіны паэт звязвае з "нястрыманай яскравай свабодай", што хутка "зазьяе для народа" (верш "Да надзеі"). Паэт, на думку Ц. Гартнага, павінен прыняць актыўны ўдзел у абуджэнні народа, барацьбе за знішчэнне рабскіх устояў:

Размахні рукою і званова сэрца

Скалыхні сярдзіта. Хай грымяць удары,

І хто спіць, хто дрэмле, ўстане-скалыхнецца

І спяшыць на зовы. Не праспі, званару!

Тэма паднявольнага жыцця селяніна і яго цяжкой працы знайшла адлюстраванне ў вершах "Да Нёмна", "Касьба", "Песня жніі", "Сявец". Захапляючыся спорнай працай касцоў, паэтызуючы працу жніі, пад сярпом якой "хутка жыта гнецца, сноп за снопам у радок покладам кладзецца", аўтар сцвярджае высокія маральныя нормы селяніна:

Праца павінна прыносіць асалоду,

задавальненне, бо

Праца ўвесь свет ускарміла,

Праца нам шчасце дае.

Працаю сілы прыроды

К людзям у слугі ідуць,

З ёю ж у свеце народы

Лепшае долі прыждуць.

У вершах "Каваль", "Гарбар на вандроўцы") "Песні гарбара" Ц. Гартны ўпершыню ў беларускай літаратуры звярнуўся да вобраза рабочага, выказаў веру ў яго вялікія магчымасці. Апісваючы кавальскую і гарбарскую працу, разважаючы пра цяжкую долю гарбара (яго ў жыццёвых вандроўках заўсёды суправаджае гора), паэт стварае абагульнены вобраз "рыцара працы цяжкой", які ганарыцца сваёй прафесіяй і верыць, што ў працы адшукае лепшую долю, выкуе сваё шчасце. Сярод прازیчных твораў Ц. Гартнага найбольш значны — раман "Сокі цаліны", які з'яўляецца першым шматтомным творам у нашай нацыянальнай літаратуры, дзе праўдзіва адлюстравана грамадска-палітычная атмасфера тых часоў, жыццё горада і рабочае асяроддзе. У структурным плане ён складаецца з 4 кніг (квадраў), аб'яднаных галоўнай ідэяй аўтара: паказаць, як "багатая сокамі цаліна агромнай краіны расціла маладыя пасынкi". Дзеянне ў рамане ахоплівае цэлае дзесяцігоддзе, у межах якога змясціліся такія значныя падзеі, як першая сусветная вайна, Лютаўская рэвалюцыя, а таксама шматлікія мітынгі, дэманстрацыі. Галоўным героем твора з'яўляецца вытрыманы ва ўсіх адносінах, адданы рэвалюцыйнай справе, свядомы пралетарый Рыгор Нязвычайны. У першай кнізе "Бацькава воля" раскажаецца аб прыездзе Рыгора з Рыгі ў вёску Сілцы, яго ўзаемаадносінах з Зосяй Прыдатнай, яе бацькамі і іншымі аднавяскоўцамі. Рыгора не магло задаволіць ціхае, замаруджанае жыццё ў вёсцы, бо ён прагнуў рэвалюцыйнай дзейнасці, змагання за людское шчасце, у надыход якога свята верыў. Дзеянне ў наступных кнігах ("На перагібе", "Крыжавыя дарогі", "Чырвоныя зарніцы") адбываецца ў вёсках Сілцы, Смагін, Ступкі, а таксама ў Мінску, Рызе, Пецярбургу. Крыжовыя дарогі сталі суровым выпрабаваннем для герояў твора. Многія з іх мужнелі, загартоўваліся, іншыя, наадварот, гублялі веру ў ажыццяўленне рэвалюцыйных ідэй. Рыгор практычна ва ўсіх жыццёвых сітуацыях паказаны бездакорным бальшавіком, усе клопаты якога скіраваны на грамадскую дзейнасць. Аўтар захапляецца ім, прыўздымае над іншымі персанажамі і як бы не заўважае яго халоднага рацыяналізму, душэўнай чэрствасці, нячуласці, абьякавасці (стаўленне да маці, развагі пра Зосіны пакуты, адносіны да арышту Петруся). Катэгарычным, але рэвалюцыйна "правільным" з'яўляецца сцвярджанне Рыгора аб сялянстве як непаўнацэнным і ніжэйшым, у параўнанні з 'рабочымі, класам. У выніку гэтага вобраз набыў спрошчаны, дэкларатыўны і ў многім штучны характар, што, безумоўна, паўплывала на мастацкія вартасці твора.

